

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, ректора Академії Державної пенітенціарної служби Тогочинського Олексія Михайловича на дисертацію Московчук Ольги Сергіївни «Формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів в умовах студентського самоврядування», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки

У статті 40 Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII визначено основні цілі, принципи, завдання та повноваження органів студентського самоврядування, які є невід'ємною частиною громадського самоврядування закладу вищої освіти. Законом встановлено, що участь в роботі студентського самоврядування можуть брати усі студенти, які навчаються в закладі вищої освіти, що створює умови для набуття ними досвіду управління, організації та проведення різноманітних заходів, захисту прав та інтересів студентів, внесення пропозицій щодо змісту навчальних планів і програм тощо. Усе це покладає високу відповідальність на представників органів студентського самоврядування, адже вимагає від них вміння налагоджувати комунікацію, виносити на розгляд студентства важливі питання та приймати виважені рішення, що неможливо здійснювати без володіння соціальною компетентністю. Студентське самоврядування, що є суттєвим фактором студентського життя і становлення майбутніх фахівців, також виступає важливою умовою підготовки їх до подальшої професійної діяльності. Відтак, виникає гостра потреба у формуванні соціальної компетентності студентів, зокрема, студентів закладів вищої освіти в яких готують майбутніх педагогів. Таким чином, у сучасній педагогічній освіті актуалізується проблема формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів в умовах студентського самоврядування.

Проведений здобувачкою аналіз наукових публікацій з проблеми формування соціальної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах студентського самоврядування доводить, що теоретичні та методичні аспекти зазначеної проблеми не виступали предметом спеціального дослідження, що дозволило Московчук О.С. виділити суперечності, які виникають у процесі формування цієї компетентності. З огляду на це, а також враховуючи те, що майбутні педагоги мають володіти прийомами професійного спілкування, групової діяльності, набором операційних вмінь для вирішення професійних завдань, мати активну соціальну позицію та орієнтуватись в життєвих ситуаціях, беручи до уваги інтереси інших людей, є підстави для висновку, що тема дисертаційної роботи Московчук О.С. є актуальною і відповідає потребам сьогодення, оскільки має теоретичне та практичне значення.

Фокусування на проблемі дослідження та коректно визначений методологічний апарат дали можливість авторці дисертації опрацювати значний масив джерельної бази за обраною темою й обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх учителів в умовах студентського самоврядування, розробити та запровадити в освітній процес закладів вищої освіти методичні рекомендації щодо формування зазначеної компетентності, визначити комплекс методів і форм позааудиторної діяльності та довести їхню ефективність у процесі проведення педагогічного експерименту, розробити та адаптувати діагностичний інструментарій, що дає змогу здійснювати моніторинг формування соціальної компетентності студентів. Сформульовані об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, методи дослідження, відповідають вимогам до такого виду досліджень та сприяють аргументації наведених наукових положень і результатів. Представлений в дисертації огляд вітчизняної і зарубіжної наукової літератури відповідає обраній тематиці та дозволяє забезпечити показові висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі.

Вірогідність одержаних Московчук О. С. результатів дослідження забезпечена використанням комплексу теоретичних, емпіричних методів, а також методик, що відповідають меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; формуванням репрезентативної вибірки, використанням методу математичної статистики (критерій Пірсона χ^2 (хі-квадрат)), що доводить не випадковість одержаних даних. До участі в експерименті було залучено 260 студентів педагогічного закладу вищої освіти. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Запорізького національного університету, Київського національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова та Комунального закладу «Балтський педагогічний коледж». Значно посилює обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, широка апробація результатів дослідження. Московчук О. С. представила основні положення своєї роботи на 12 міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації виглядає логічною й складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел до кожного розділу (221 найменування), висновків, додатків, у яких представлено педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх учителів в умовах студентського самоврядування, розроблену педагогічну модель формування соціальної компетентності в процесі діяльності студентського самоврядування, конкретизовані критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний), показники та рівні сформованості (емпірично-інтуїтивний, нормативно-репродуктивний, рефлексивно-творчий) соціальної компетентності майбутніх учителів.

У процесі роботи щодо зазначеної проблеми Московчук О. С. було сформульовано мету дослідження, що полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування

соціальної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти в процесі діяльності студентського самоврядування. Належно до мети прийнято 4 основних завдання дослідження.

Відповідно до першого завдання дослідження здійснений аналіз психологічної та педагогічної літератури та з'ясовано сутність і структуру соціальної компетентності майбутніх учителів. Авторкою здійснено ретельний аналіз психологічної, соціологічної та педагогічної літератури (С. Гончаров, М. Допфнер, У. Каннінг, В. Куніцина, А. Мудрик, Ф. Петерман, У. Пфінгстен, С. Рей, Р. Ріман, Г. Фрош, Г. Шотмейер, Р. Хінч та ін.) та зроблений правильний висновок про багатоаспектний і діалектичний характер феномену соціальної компетентності.

Дисертанткою представлений ґрунтовний аналіз базових понять дослідження, таких як: «компетентність», «компетенція», «соціальна компетентність», «соціальна компетентність майбутніх учителів», «студентське самоврядування». Важливим в дисертаційній роботі є те, що Московчук О. С. дала власне визначення поняттю «соціально компетентна поведінка», що сприяло формулюванню авторського тлумачення дефініції «соціальна компетентність студентів педагогічного закладу вищої освіти». Також, на позитивний відгук заслуговують представлені дисертанткою структура та характерні ознаки соціальної компетентності майбутніх учителів, зміст якої визначений завдяки розкриттю чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, пізнавально-інформаційного, особистісно-рефлексивного, комунікативно-діяльнісного.

Не викликає заперечень представлені Московчук О. С. проблеми, що пов'язані з порядком формування соціальної компетентності майбутніх учителів через їхню участь у різних формах соціально орієнтованої суб'єктної активності (навчально-професійна, дослідницька, культурно-дозвіллєва, самовиховна, організаторська, волонтерська).

Відповідно до другого завдання дослідження науково обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний) та показники, що дали змогу оцінити рівень сформованості цієї комплексної якості. До обраних критеріїв і показників, Московчук О. С., доцільно підібрано комплекс діагностичних методик, які дали їй змогу описати три рівні сформованості соціальної компетентності студентів: високий (рефлексивно-творчий), середній (нормативно-репродуктивний) і низький (емпірично-інтуїтивний).

Позитивно слід оцінити, що Московчук О. С., згідно з третім завданням дослідження, під час проведення констатувального експерименту, використовувала належний діагностичний інструментарій, що дозволяє різнобічно оцінити сформованість високого (22,5% респондентів), середнього (50,8% респондентів) та низького (26,7% респондентів) рівнів соціальної компетентності. Це сприяло виділенню проблем, що впливають на формування соціальної компетентності студентів у процесі їх підготовки в педагогічному університеті. Відповідно третьому завданню дослідження,

Ольгою Сергіївною обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів в умовах студентського самоврядування. Можна схвалити авторський підхід щодо формування соціальної компетентності студентів у процесі студентського самоврядування через застосування тренінгу «Формування соціальної компетентності майбутніх учителів», рольових ігор, вправ, аудиторних та позааудиторних форм діяльності студентів.

Значним внеском Московчук О. С. у розв'язання проблеми дослідження, вважаємо розробку педагогічної моделі формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі діяльності студентського самоврядування, що складається з трьох блоків (цільового, змістово-діяльнісного, оцінно-результативного) і комплексно відображає мету, завдання, принципи, педагогічні умови, форми, методи, етапи й рівні формування соціальної компетентності студентів на засадах системного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів.

Експериментальна перевірка ефективності визначених педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування та відповідної моделі їх реалізації здійснювалася за чотирма етапами (діагностично-рефлексивний, мотиваційно-цільовий, операційно-діяльнісний, підсумковий), на кожному з яких дослідницею вирішувалися специфічні завдання. Аналіз результатів формувального експерименту з використанням методів математичної статистики засвідчив позитивну динаміку якісних змін в експериментальній групі, що вказує на ефективність визначених авторкою дисертації педагогічних умов і розробленої методики формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування.

У відповідь на четверте завдання дослідження розроблено відповідні методичні рекомендації щодо формування соціальної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти в процесі студентського самоврядування.

Додатки доповнюють текст дисертації та сприяють ознайомленню з опитувальниками та іншими матеріалами.

Таким чином, можна стверджувати, що науковий апарат дослідження застосовано правильно, що дозволило дисертантці чітко сформулювати ідеї та положення дисертації, орієнтуватися в його спрямованості, логіці та умовах підготовки і проведення. Отже, вважаємо, що мету дослідження дисертанткою досягнуто, поставлені завдання виконано, а висновки дослідження є достатньо аргументованими.

Дослідження характеризується науковою новизною, оскільки у ньому вперше було визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови (забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі; моделювання ситуацій соціальної взаємодії засобами тренінгової роботи; включення студентів як суб'єктів самоврядування в функціонування і розвиток соціокультурного простору закладу вищої освіти); представлено критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, особистісно-рефлексивний,

комунікативно-діяльнісний), показники та рівні (емпірично-інтуїтивний, нормативно-репродуктивний, рефлексивно-творчий) сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів; розроблено педагогічну модель формування соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти в процесі діяльності студентського самоврядування; уточнено структуру й показники сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів; подальшого розвитку набули наукові положення щодо студентського самоврядування та його ролі в особистісно-професійному становленні майбутніх учителів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що авторкою дисертації створенні та впровадженні в освітній процес педагогічних університетів методики реалізації педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі студентського самоврядування; розробленні й використанні в освітньому процесі педагогічного університету методичних рекомендацій щодо формування соціальної компетентності студентів; визначенні комплексу методів і форм позааудиторної діяльності, які можуть застосовуватися у процесі організації студентського самоврядування; розробленні адаптації діагностичного інструментарію, що дає змогу здійснювати моніторинг формування соціальної компетентності студентів.

Основні результати дослідження опубліковано в 24 наукових працях: 5 статей одноосібно – в провідних наукових фахових виданнях України, а 1 стаття – в співавторстві; 1 стаття – в періодичному науковому виданні Європейського Союзу (Республіка Польща); 1 – монографія у співавторстві; 2 статті одноосібно – в збірниках наукових праць; 10 тез одноосібно – в матеріалах вітчизняних конференцій та 2 тез одноосібно – в матеріалах закордонних конференцій (Латвія, Республіка Білорусь); у 1 навчальному посібнику в співавторстві; в 1 методичних рекомендаціях.

Дисертаційна робота Московчук О. С. за своїм змістом та формою є завершеним, самостійним дисертаційним дослідженням.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, наукове та практичне значення отриманих результатів, вважаю за необхідне висловити окремі побажання та зауваження, що виникли в процесі його аналізу:

1. У вступі неправильно прописані назви рубрик, що дають уяву про загальну характеристику дисертації, а в наведеному переліку публікацій автора (стор. 24), зазначено, що всі вони одноосібні, хоча 2 з них – у співавторстві. У вступі наведені такі рубрики, як «Гіпотеза дослідження», «Теоретико-методологічна основа дослідження», «Експериментальна база дослідження», однак цього можна було б не робити, оскільки вони не передбачені «Вимогами до оформлення дисертації», затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40.

2. У першому розділі «Теоретичні основи формування соціальної компетентності студентів педагогічного університету», представлено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, і в цьому сенсі, наводяться різні

підходи науковців до визначення поняття «компетентність» (стор. 46, 47). Вважаю, що дисертантці було б доцільно звернутися до визначення поняття «компетентність», що представлено в Законі України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, що загалом дало підставу для завершення наукових дискусій навколо розуміння змісту цього поняття.

3. На стор. 70–71 Московчук О. С. наводить ознаки існування дієвого студентського самоврядування, його повноваження, спираючись на наукові статті інших авторів, але чомусь в дисертації взагалі не згадує положення статті 40 Закону України «Про вищу освіту», що має назву «Студентське самоврядування», а відтак на стор. 71 констатує, що «в організації студентського самоврядування беруть участь всі суб'єкти реалізації завдань молодіжної політики: керівництво університету, викладачі та студенти», що не узгоджується з пунктом 8 статті 40 Закону України «Про вищу освіту», де встановлено, що «Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування».

4. На мій погляд, у першому розділі варто було приділити більшу увагу аналізу сучасного стану організації та діяльності студентського самоврядування в закладі вищої освіти не зупиняючись (стор. 61) на 2014 році. Крім цього, у кінці розділу або у висновках до нього, бажано було б виділити конкретні напрями подальшого дослідження виходячи з проблем, виявлених у процесі аналізу наукових публікацій за темою дисертації та практики формування соціальної компетентності студентів в умовах теперішнього студентського самоврядування.

5. У другому розділі «Діагностика соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти» дисертантка представила результати констатувального етапу дослідження, в яких основна увага звертається на з'ясування актуального стану сформованості соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти. Меншою мірою проаналізовані особливості організації діяльності органів студентського самоврядування, які безпосередньо зумовлюють визначення та обґрунтування педагогічних умов необхідних для формування соціальної компетентності майбутніх учителів.

6. Третьою педагогічною умовою формування соціальної компетентності студентів педагогічного закладу вищої освіти дисертантка визначила «включення студентів як суб'єктів самоврядування в функціонування і розвиток соціокультурного простору вищого навчального закладу». Вважаю, що в дисертації варто було б більш детально розкрити, в чому полягають особливості соціокультурного простору педагогічного закладу вищої освіти як чинника формування соціальної компетентності студентів.

7. Упевнений, що дослідження значно виграло б за умови вивчення зарубіжних підходів до формування соціальної компетентності студентів та ролі студентського самоврядування у цьому процесі.

8. Звертаю увагу на те, що додатки називають за алфавітом, за винятком букв Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. У дисертації на стор. 273 представлений додаток Є, а

на стор. 292 – додаток О. Також є окремі неточності під час оформлення списку використаних джерел відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання».

Водночас визнаю, що вказані зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Московчук Ольги Сергіївни.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Враховуючи актуальність досліджуваної проблеми, наукову новизну положень дисертації, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість та відповідність дисертації встановленим вимогам (Наказ МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167)), автор дослідження Московчук Ольга Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
ректор Академії
Державної пенітенціарної служби

О. М. Тогочинський

*Підпис Тогочинського О. М.
завідуючою:
начальником відділу
по роботі з перекладачами
Академії ДП*

Т. А. Майборода